

JYRKI VESIKANSA

Historioitsijoiden alemmuuskompleksin heijastumia

Fil.lis. Jyrki Vesikansa jatkaa keskustelua yrityshistorioiden kirjoittamisesta.

■ Dos. *Petri Karonen* sekä tohtorit *Juha-Antti Lamberg* ja *Jari Ojala* virittelivät (HAik 1/2000) kiitettävästi keskustelua mm. tämän aikakauskirjan arvosteluosastossa lähes tyystin unohdetuista yrityshistorioista. Niitä puolenkymmentä tehneenä voin paljossa yhtyä kolmikon näkemyksiin. Eräisiin kohtiin tekee kuitenkin mieli puuttua.

Alemmuuskompleksiko?

Epäilemättä on monenlaisia ja monen tasoisia kuvauksia yritysten vaiheista – hatarista historiikeistä moniosaisiin tutkimuksiin. Yleistäminen vie tässä harhaan. Millähän perusteellisuudella kolmikko on paneutunut viime aikoina ilmestyneisiin yrityshistorioihin väittäessään summittaisesti, että niistä ”saa analyttistä ja kriittistä otetta hakea”?

Kolmikon mainitsemien *Markku Kuisman*, *Antti Kuusterän* ym. teosten rinnalle voi tarkasteluun nostaa vaikkapa *Martti Häikiön* tutkimuksen Hankkijasta, *Nils Björklundin* Valmet-historian, *Toivo Nordbergin* sarjan Yhtyneistä Paperitehtaista, *Sakari Virtasen* kuvaukset Kajaani-yhtiöstä tai *Raimo Seppälän* elämäkerran *Gottfried Strömbergistä* ja *Benedict Zilliacuksen* Wilhelm Wahlforss-biografian. Mielestäni niissä kaikissa on yllin kyllin sekä analyttisyyttä että kriittisyyttä.

Ehkä mainitsemieni teosten vikana on kolmikon silmissä se, että vain yksi niiden kirjoittajista on vihitty ns. historian tutkijayhteisöön ja hänkin on tehnyt elämässään muutakin kuin kulkenut koulusta kouluun. Yksi kirjoittajista on peräti diplomi-insinööri, toinen kauppaopiston käynyt pitkän lin-

jan journalisti. Jokainen eläin puolustaa reiviiriään.

Puute saattaa kolmikon mielestä olla myös se, että em. teokset on kirjoitettu sujuvasti, osin jopa vetävästi. Moni nuori tutkijahan haluaa todistaa oman viisautensa kirjoittamalla niin koukeroista kieltä, että Frakfurter Allgemeinein pääkirjoitukset ovat sen rinnalla populaareja.

Kolmikko onkin kauhistunut siitä, miten ”haastatteluissa yksi jos toinenkin yritysjohtaja mainitsee harrastukseksi historiakirjojen lukemisen”. Taustalla on kuitenkin tri-on mielestä ”pintapuolisuus: ollaan kiinnostuttu suurista kertomuksista, merkittävistä henkilöistä ja suurista tapahtumista. Näin myös yritysten omat tarinat ja historiikit halutaan pukea kauniiksi kertomukseksi menneiltä vuosilta. Ehkä juuri ... sitä ... historiatieteeltä on totuttu odottamaan”.

Lääkkeeksi tautiin kolmikko ehdottaa murtautumista ”suppeasta, historiatieteellisestä näkökulmasta”. Tällä he tarkoittavat siirtymistä siihen liiketaloustieteelliseen konsulttiproosaan, jota jokainen suuryrityksissä kauan työskennellyt (kuten tämän kirjoittaja) on kuullut ja lukenut lähes päivittäin.

Kolmikon ajattelun taustalla taitaa olla historioitsijoiden vanha alemmuuskompleksi siitä, ettemme tee ”oikeaa” tiedettä. Historiaan on siksi yritetty sekoittaa milloin sosiologiaa, milloin jotakin muuta eksaktilla näyttävää tiedettä. Kolmikon kiittelemät modernit liikkeenjohdon opit korostavat kuitenkin sitä, ettei kilpailussa menestytä niinkään omia heikkouksia paikkaamalla kuin vahvuuksiaan hyväksi käyttämällä ja edelleen lujittamalla. Tästä kannattaisi myös historiatieteessä lähteä.

Historioitsijoiden valtti on taito laatia heterogeenisen lähdeaineiston pohjalla analyttinen ja mahdollisimman objektiivinen sekä kaiken lisäksi lukijaa kiinnostava kertomus siitä, ”wie es eigentlich gewesen und geworden ist”. Vain tällä valtilla menestymme elämän korttipelissä. Konsulttien selviytyksiä ovat yritysten PTS-mapit ennestään täynnä ja lisää voi tilata alan todellisilta taitajilta.

Luotettava kertomus

Tietenkin jokaisen yrityshistorian kirjoittajan on hallittava tilinpäätökset, tunnusluvut, ekonomislangi ja konsulttiproosa. Jos niihin ei perehdy esim. Lifim-tasoisella liikkeenjohdon kurssilla ja työelämässä, kannattaa hankkia täydennyskoulutusta kaupakorkeakoulusta.

On kuitenkin turha ruveta C-sarjan konsultiksi liikkeenjohdossa. Jos yritys haluaa teettää historian, se odottaa nimenomaan saavansa hyvän, luotettavan kertomuksen vaiheistaan täydentämään muuta päätöksen aineistoa. Mitään pahaa ei ole siinäkään, että historiateosta käytetään myös PR-tarkoituksiin yrityksen sisällä ja ulkopuolella. Kuten kolmikko toteaa, yrityksen perimmäinen tavoite on taloudellinen. (Tosin jopa kohtalokkaan tärkeä päämäärä saattaa olla myös valta tai vuorineuvoksen tittelin saaminen.)

Ehkä takavuosina yrityshistorian tilaajat toivoivat ”kaunista” kertomusta yrityksen ja sen johtajien suurista saavutuksista. Se oli aikaa, jolloin yhtiöiden omistussuhteet olivat suuri, Esko Seppästä vaurastuttanut salaisuus eikä yrityksen johto itsekään osannut aina laskea sen todellista tulosta. Tällainen aika oli vielä 1950-luku. Nykyään yritykset ovat tottuneet ja pörssiyritykset velvoittetutkin kertomaan myös ongelmistaan vuosikertomuksissaan, osavuosikatsauksissaan ja tiedotteissaan. Moderni yritysjohto ymmärtää, ettei paksu propaganda mene perille, vaan voi kääntyä bumerangiksi.

Olen neuvotellut historioiden kirjoittamisesta 1990-luvulla monen suuryrityksen ylimmän johdon kanssa. Aina on ilman muuta lähdetty siitä, että tavoitteena on uskottava, objektiivinen kuvaus eikä kiiltokuva. Tietenkin on herkkiä kohtia etenkin henkilösuhteita kuvattaessa, mutta tällöinkin on aina ollut kysymys vain siitä, miten asiat ilmaistaan. Kysymys on ollut myös varsin tuoreista tapahtumista, jolloin a.o. henkilöt tai ainakin heidän lähiomaisensa yhä elävät. Mistään olennaisesta ei minua ole koskaan edes pyydetty vaikenemaan.

Missä tahansa työyhteisössä – jopa tutkijoiden? – on ristiriitoja, ongelmia ja toisinaan väärinkäytöksiäkin. Tietenkin tutkijalta

edellytetään harkintakykyä, kun hän saa käyttöönsä tällaisia asioita sivuavaa yksityistä aineistoa, joka ei edes ole minkään julkisuusvelvoitteen piirissä. Ei kai yrityshistorian tarkoituksena ole olla juorukronikka tai syytekirjelmä?

Yrityksen menestyksen avaintekijöitä on myös taito ottaa huomioon asiakkaan tarpeet. Karonen, Lamberg ja Ojala haluavat sen sijaan sanella tieteen korkeista torneista yritysjohtajille, millaista historiaa he tarvitsevat omasta organisaatiostaan. Asiakkaan tarpeista lähteminen ei tarkoita hänen mielistelyään; yritysjohtaja on tottunut käyttämään asiantuntijoita ja odottaa historioitsijan ehdottavan, millainen historia yrityksestä olisi tehtävä sekä mitä näkökulmia ja kysymystenasetteluja on valittavana. En ole kokenut tässä koskaan ongelmia.

Tilaajan ja historiankirjoittajan tarpeet

Asiakkaan tarpeiden huomioon ottaminen merkitsee myös erinäisten tieteen korkeudesta ehkä pieniltä näyttävien asioiden tiedostamista. Paikallishistoriallisen Toimiston eli tulevan Tilaushistoriakeskukseen johtokunnassa olen hämmästyten todennut, miten sovitusta aikatauluista myöhästymistä vuosilla ja jopa vuosikymmenillä kuntien historioiden valmistumisessa pidetään ammattikunnassa likipitään todisteena hyvään laatuun pyrkimisestä. Ehkä ajattelutapa on opittu jo proseminaareissa, joissa monet osanottajat lykkäävät kerta toisensa jälkeen esiintymisvuoroaan.

Yrityksissä on totuttu pitämään kiinni sopimuksista. Pyöreät merkkivuodet ovat tärkeitä tapahtumia jopa yliopistoissa; niitä halutaan ymmärrettävästi juhlistaa oikealla hetkellä ilmestyneellä historialla. Toimeksiantaja odottaa myös saavansa valmista, sujuvaa tekstiä, ei koukeroista kvasitiedettä, joka jonkun pitäisi editoida. Olisi hyvä pitää kiinni myös sovitusta teoksen rakenteesta jättämättä esim. paria viime vuosikymmentä pois siksi, että on juuttunut aiempiin aikoihin. Täydennysosan tekemiseen ei tule ehkä koskaan tilaisuutta. (Tietenkin tuoreiden tapahtumien analysoinnissa on perspektiiviongelmia.)

Niillä historioitsijoilla, jotka pitävät kiinni tällaisista käytännön detaljeista ja vielä osallistuvat mm. kuvituksen rakentamiseen, on ymmärtääkseni riittänyt toimeksiantoja. Sana hyvistä kirjoittajista kiirii eteenpäin pienessä Suomessa.

Ns. tutkimusyhteisön pitäisi kuitenkin huolestua siitä, miten usein yritysjohtajat toteavat, etteivät he halua historialtaan ”tiedettä”. Tämä on johtanut siihenkin, että yrityshistorioita tekemään on kiinnitetty (arvattavasti hyvin palkkioin) tunnettuja kirjailijoita, joilla ei usein ole ollut edes aikaa paneutua aineistoonsa. Tekstiä on kyllä syntynyt ainakin riittävän isoin rivivälein ja loppu on täytetty komein kuvin.

Historioitsijoiden kannattaisi vahvistaa mielikuvaa siitä, ettei heidän tieteesä parhaimmillaan ole tylsää, koukeroista skolas-tiikkaa, vaan kiinnostavaa, uskottavaa ja samalla hyödyllistä. Hyvä, analyttisen objektiivinen kertomus täyttää nämä vaatimukset – rakentuhan liikkeenjohdon koulutuskin paljossa case-selvityksiin.

KIMMO RENTOLA

Vielä muutama sana

Dos. Kimmo Rentola vastaa valt.tri Veli-Pekka Leppäselle (ks. HAik 1/2000, s. 70).

■ *Veli-Pekka Leppänen* moitti kirjansa arvostelua. Varmaan aiheestakin, mutta toisaalta väitöskirjan kohdalla on tavanomais-

ta, että työn ansiot kuitataan lausunnossa lyhyesti, kun taas sen puutteet täytyy todistaa.

Arvostelin kirjan pääteesiä ja tulosta, jonka mukaan kommunistien hajaannuksessa 1960-luvulla kysymys oli ensi sijassa valtaistelusta. Esitin pohdittavaksi, olisiko ratkaisevampaa voinut olla esim. suhde Neuvostoliiton ns. johtavaan rooliin.

Tekijä puolustautuu kertomalla mainin-neensa Neuvostoliiton. Mutta kyse ei ole maininnoista, vaan eri tekijöiden asemasta Skp:n hajaannuksen selittämisessä. Niin tässä kuin muuallakin väitöskirjassa melkein kaikki oikeat ainekset ovat mukana, mutta soppa ei silti tahdo maistua, koska mittasuhteissa on heittoa.

Sikäli näkyy edistystä, ettei tekijä enää puolusta valtataisteluteesiään.

Toinenkin kohta ansaitsee argumentointia. Kun tivasin Skdl:n merkityksen laajempaa huomioimista, tekijä vetoaa rajanneensa sen pois, ja kysyy, eikö ilmoitus riitä. Katsoisin, että rajaukset eivät ole arvostelun yläpuolella. Jos tutkittavan prosessin olennainen aspekti on sivuutettu, siitä saa huomauttaa ja mahdollista vinoutumaa pohtia.

Tässä kohtaa tekijä ylipuolustautuu, sillä toisaalta hän vakuuttaa rajanneensa Skdl:n pois, mutta toisaalta väittää käsitelensä sen.

Muilta osin Leppäsen pitkä vastine ei täysin pysy asiallisuuden puitteissa. Omaa hengtuetta saa puolustaa pää pystyssä, mutta tarkastettavaksi jätetyn opinnäytteen kohdalla puolustuslinja nousee karvan verran ylös, jos tekijä käy neuvomaan, miten lausunto sopii kirjoittaa ja mikä arvosana antaa.

Harvinaista herkkua Aikakauskirjan lukijoille on myös vastaväittäjän motiivien arvuuttelu. Aatoksistani on löytynyt oikein lähde: nokkavan kollegan murjaisu. Sanoisin, että ripaus lähdekritiikkiä olisi tässäkin tehnyt hyvää.